

СТАНИСЛАВ ЛЕМ
КУНО МЛАТЕ: „ОДИСЕЙ ОТ
ИТАКА“

Част 0 от „Апокрифи“

Превод от полски: [Неизвестен], 1972

chitanka.info

Полският писател Станислав Лем е известен със своите романи и разкази, с повестите си и приказките за роботи, телевизионните си сценарии, научните и научно-популярните си книги. Сега пред нас е неговата изява в още един съвсем рядко срещан жанр. Лем пише рецензии за несъществуващи книги и при това често от името на несъществуващи учени или писатели.

Безсмислено е да търсите в библиотеките книгата на Куно Млате „Одисей от Итака“. Но затова пък по-долу можете да научите с помощта на Лем какво представлява тази книга.

Авторът е американец; пълното име на героя на романа е Омир Мария Одисей. И така, в която той се е появил на бял свят, представлява градче с четири хиляди души население в щат Масачузетс. Омир М. Одисей е изправен пред съда по обвинение в запалването на колата, принадлежаща на професор Е. Г. Хатчинсън от Рокфелеровата фондация. Той е съгласен да каже причината, поради която е запалил колата, само ако професорът дойде лично в залата на съда. Когато това става, Одисей, уж искайки да прошепне нещо на ухото на професора, което е изключително важно, забива зъбите си в ушната раковина. Избухва скандал; защитникът, определен от съда, иска психиатрична експертиза, но съдията се колебае. Одисей произнася от скамейката на подсъдимите реч. Той обяснява, че е взел идеята си от Херострат, тъй като автомобилите са светини на съвременността, а професора е ухапал по ухото, защото така е постъпил и Ставрогин и с това се е прославил. Той също се нуждае от известност, тъй като му трябват парите, които тя носи. Той трябва да финансира плана, измислен от него за благо на човечеството.

Тук съдията го прекъсва. Одисей бива осъден на два месеца затвор за унищожаване на колата и още на два месеца за оскърбяване на съда. Одисей успява да раздаде на намиращите се в залата репортери своята брошура. По този начин той постига целта си: печатът ще пише за него.

Идеята, която Омир М. Одисей излага в своята брошура „Поход за Руното на Духа“, е твърде проста. Човечеството е задължено за своя напредък на гениите. Прогресът на мисълта стои на първо място, тъй като с общи усилия може да се достигне до метода за издялване на кремъка, но не може в сътрудничество да се открие числото „нула“. Този, който го е измислил, е бил първият гений в историята.

„Би ли могло числото «нула» да бъде измислено заедно от четири души, от всеки по една четвърт?“ — пита с присъщия му сарказъм Омир Одисей. „Човечеството няма навика да се отнася нежно с гениите“ — казва Одисей на своя кошмарен английски. Гениите са зле. Но не всички еднакво — тъй като те не са равни помежду си. Одисей класифицира гениите. Най-напред са умерените и обикновените гении (или тези от трета класа), на които не е по силите да изпреварват с мисълта си твърде много отвъд хоризонта на своето време. Те са сравнително най-слабо застрашени; често биват признавани и даже

получават пари и слава. Гениите от втори клас вече са твърде трудни за разбиране. Поради това на тях им върви по-малко. В древността те са били предимно пребивани с камъни, а в средните векове са загивали без проливане на кръв, т.е. изгаряни, а по-късно, във връзка с омекотяването на нравите, на тях им позволяват вече да умират по естествен начин от глад. Духовната и светската власт са си съперничели за палмата на първенството по изстребване на гениите. Независимо от това гениите от втория клас ги очаква признание; те постигат победа вече в гроба. За компенсация с техните имена кръщават библиотеки и площади, в тяхна чест издигат паметници и фонтани, а историците неудържимо проливат сълзи за грешките на миналото.

Освен това, твърди Одисей, съществуват — защото трябва да съществуват — гении от най-висока категория. Гениите от предната класа биват откривани от следващото или от някое по-късно поколение; първокласните гении не стават известни никога — нито живи, нито след смъртта. Това са творци на такива нечувани истини, правят предложения, изпълнени с такива преврати, че абсолютно никой не може да ги оцени. И окончателното забвение е обикновена съдба за гениите от екстра класа. Става дума за невъзвратими загуби за цивилизацията. Необходимо е да се създаде дружество за попечителство над гениите от първа класа и от него да се отдели изследователска група, която да предприеме планови издирвания. Омир М. Одисей вече е съставил устав на дружеството, както и проект за поход за Руното на Духа. Той е изпратил и едното, и другото под формата на писма, на многобройни научни асоциации и благотворителни фондации с надеждата да получи кредит.

Когато тези усилия не довеждат до нищо, той издава за своя сметка брошурата, чийто първи екземпляр е изпратил с посвещение на професор Евелин Г. Хатчинсън от научния съвет на Рокфелеровата фондация. Професор Хатчинсън дори не го удостоява с отговор, поради което е абсолютно виновен пред човечеството. Той би трябвало да бъде наказан и именно това е осъществил и Одисей.

Одисей получава първите вноски. При излизането си от затвора приличният капиталец от 26 528 долара му позволява да започне организационна дейност. Одисей вербува доброволци, публикувайки обявления във вестниците; на първото събрание на ентузиастите-

любители той произнася пред тях реч и им връчва нова брошура, която съдържа инструкции за търсене. Преди всичко те трябва да знаят къде, как и какво всъщност трябва да търсят. Походът ще има идеен характер, тъй като — Одисей не скрива това — парите са малко, а задачата, която им предстои, е огромна.

Гениите дори от екстра класа могат да се раждат сред малки народи, населяващи екзотичните покрайнини на света. Геният не се появява пред човечеството направо и самолично, излизайки на улицата и хващайки минувачите за реверите или копчетата. Геният действа чрез съответните специалисти. Те трябва да го признаят, да се преклонят пред неговите идеи и да ги развият — с други думи, да „разлюлеят“ своя земляк така, че той да стане език на камбана, отзвъняваща за човечеството началото на нова епоха. Като правило това, което трябва да бъде, въобще не настъпва. Специалистите по начало смятат, че целият разум се е побрал в тях; те са готови да учат другите, а на свой ред сами не искат да се учат от никого.

В малките страни гения го очаква такова разбиране, каквото очаква и стария дядо, разговарящ с иконите. Поради това експедициите трябва да се насочат към малките народи и градчета, забутани в глухите провинции на земното кълбо. Кой знае, може би там ще могат да бъдат открити дори още непризнати второкласни гении.

В търсенето трябва да бъдат обхванати всички библиотеки на света с техните отдели за инкунабули и ръкописи и по-специално — техните подземни хранилища, където се складира целият хартиен баласт. Не трябва обаче да се очаква твърде голям успех. Одисей очаква също така много резултати от разкопките на канализациите и отточните ями на лудниците от миналия век. Трябва също да се прекопаят боклуците около старите затвори, да се преровят местата, където се изхвърлят отпадъците и останалите мръсотии, да се претърсват складовете на макулатури. Струва си внимателно да се изследват отпадъците от градовете, тъй като именно там попада всичко, от което човечеството се гнуса и което то изхвърля извън скобите на своето битие. Славните герои на Одисей трябва да тръгнат за Руното на Духа изпълнени със себеотрицание, с търнокоп, грапа, лост, фенер „прилеп“ и въжена стълба. Те трябва да имат подръка геоложки чукчета, противогазови маски, филтри и лупи. Търсенето на съкровищата, много по-ценни от златото и диамантите, ще става в

затрупани кладенци, в бившите подземия на разните инквизиции, в изоставените градове, а координатор на тези изследвания ще бъде Омир М. Одисей в своята щаб-квартира. За показатели, за трептяща стрелка на компаса трябва да се смятат всякакви отгласи на сплетни и разговори за уж съвършено изключителни кретени, за побъркани смутители, за манияци, за натрапчиви смахнати, упорити глупаци и идиоти, защото именно с подобни звания човечеството награждава гениалността и реагира така на нея по силата на естествените си възможности.

Одисей устройва още няколко скандала, благодарение на които получава пет нови присъди и още 16 741 долара. След пет години излежани в затвора той заминава на юг — отплува на остров Майорка, където ще бъде неговата щаб-квартира, тъй като там климатът е приятен, а здравето му е сериозно разклатено след престоя му в затвора. Той съвсем не крие, че би се радвал да обедини обществените интереси с личните. Между другото, щом веднъж според неговата теория появата на гении от втора класа може да се очаква навсякъде, то защо пък такива да не се окажат и на Майорка?

Животът на Одисеевите спътници изобилствува с необичайни приключения; те заемат значителна част от романа. Той трябва да преживее много горчиви разочарования; така например той научава, че трима от най-любимите му изследователи, работещи в района на Средиземно море, всъщност са агенти на ЦРУ, които използват похода за Руното на Духа за своите собствени цели. Друг сподвижник, който донеся на Майорка необикновено ценен документ от XVII в. — труд на мамелюка Кардиоох за парагеометричната структура на Битието, се оказва фалшификатор. Самият той е автор на този труд и тъй като никъде не му се удава да го публикува, той се вмъква в редиците на участниците в похода, за да може по този път, използвайки фонда на Одисей, да привлече внимание към своята концепция. Разяреният Одисей хвърля манускрипта в огъня, изгонва фалшификатора и едва по-късно, след като се успокоява, се замисля дали не е унищожил с ръцете си труда на гений от екстра класа!? Измъчван от съвестта си, той се опитва да предизвика автора чрез обявления в печата, но за съжаление напразно. Още един търсач-доброволец, някой си Ханс Цокер, без негово знание продава на наддаване изключително ценни документи, намерени от него в старите книгохранилища на Черна гора

и изчезвайки с парите, се отдава на хазартни игри. Но и в ръцете на Одисей се натрупват немалко необикновени неща, бели врани, ръкописи, които навсякъде са били смятани за изгубени или пък въобще са били неизвестни на световната наука. Така например от архива на старинните актове в Мадрид идват 18-те първи страници на пергаментен манускрипт, написан в средата на XIV столетие, в който чрез „триполово счетоводство“ са предсказани рождените дати на 18 прославени мъже на науката, като при това датите, посочени в този труд, наистина съвпадат с рождените дати на такива хора като Исак Нютон, Харвей, Дарвин, Уолас с точност до един месец. Химическите изследвания и експертизи доказват автентичността на този труд, но нищо не може да се направи, ако целият математически апарат, от който се е ползвал анонимният автор, е пропаднал. Известно е само, че в основата на труда е залегнала свършено противоречивата за здравия разсъдък предпоставка за „трите пола“ на човешкия род. Одисей намира утешение само в това, че продажбата на този манускрипт чрез наддаване в Ню Йорк значително укрепва експедиционния бюджет.

След седемгодишни усилия архивата на щаб-квартирата на Майорка се изпълва с най-удивителни ръкописи. Там е прояденият том на някой си Мирал Есос от Беотия, който е изпреварил изобретателността на Леонардо да Винчи. Той е оставил проект за създаването на логическа машина от гръбначните мозъци на жаби. Дълго преди Лайбниц той е стигнал до концепциите за монадите и пред вечната хармония, като е твърдял, че живите същества раждат себеподобни, защото в тяхната семенна течност има листчета, изписани с крайно малки буквички, а от комбинацията на тези „записчици“ се получава обликът на зрялата личност. И всичко това още през XV в.

Там има и формално логически почиващи върху доводите на разума доказателства за невъзможността на теодицеята — оправдаването на бога, тъй като предпоставките за всяка теодицея трябва да бъдат, уви, логично противоречиви. Авторът на този труд, Баубер, наречен Каталонски, бил изгорен жив, след като предварително отрязали крайниците му, изскубнали езика му и с фуния налели в стомаха му разтопено олово. „Контрааргументацията е

силна, обаче лежи в друга плоскост, тъй като е въвн от логиката“, отбелязва младият доктор по философия, открил този ръкопис.

Одисей вижда, че до момента успява да открие само такива първовъзвестители на новото, чиито идеи хората откриват след това наново или, иначе казано, само гении от втори клас. Но къде са следите на първокласните? Съмнението никога не е гост в душата на Одисей, но тя се посещава от страха, че внезапната смърт — та нали старостта вече не е далеч — няма да му позволи да продължи търсенията.

И ето че накрая се появява флорентинският манускрипт. Този пергаментен свитък от първата половина на XVII век е изпъстрен с тайнствени знаци, бива намерен в един от отделите на голямата флорентинска библиотека. Първоначално той изглежда лишено от всякаква ценност изделие на алхимик-копист, но някои изрази напомнили на младия студент-математик, който го открива, за функционалните редове, които по онова време е сигурно, че на никого не са били известни. Предложена на вниманието на познавачите, тази находка възбужда противоречиви мнения. Никой не я разбира изцяло: едни я смятат все пак за някаква глупост с редки проблясъци на логическа яснота, а други — за плод на болест. Двамата най-известни математици, на които Одисей препраща фотокопие на ръкописа, също не могат да стигнат до единно мнение. Само един от тях поема върху себе си огромния труд да разшифрова едва ли не една трета част от драсканиците, като попълва празнините със собствени догадки, и пише на Одисей, че всъщност става дума вероятно за концепция, представляваща нещо изключително, но все пак неструваща нищо. „Три четвърти от сегашната математика ще се наложи да отпадне и изгради отново, за да може да се приложи тази идея. Това е ни повече, ни по-малко от предложение за друга математика, различна от тази, която ние сме създали. По отношение на това, дали тя е по-добра, аз нищо не мога да кажа. Може би да, но за да се докаже това, би трябвало да се жертвува животът на сто надарени хора, които ще се наложи да станат за флорентинския Аноним онова, което Бул, Риман и Лобачевски са били за Евклид.“

На това място писмото пада от ръцете на Омир Одисей. С вика „Еврика!“ той започва да тича из стаята, взираща се с прозорците в синия лазур на залива. В този миг Одисей разбира, че не човечеството

завинаги е загубило гениите от първи клас, а именно те са загубили човечеството, защото са се отдалечили от него. Работата не е в това, че тези гении просто не съществуват; с всяка отиваща си година те не съществуват във все по-голяма степен. Трудовете на забравените мислители от втора категория винаги могат да се спасят. Достатъчно е само те да бъдат изтупани от праха и предадени на университетите и полиграфите. В замяна на това творенията от първи клас нищо вече не може да спаси, защото те стоят встрани, извън течението на историята.

Хората с общи усилия прекарват русло в историческото време. Гений е този, чиито сили се влагат на самата граница на това русло, на неговия край, онзи, който предлага на своето или на следващото поколение да се измени по някакъв начин движението, по друг начин да се прекара руслото, иначе да се подкопаят бреговете и да се удълбочи дъното. На свой ред гениите от първи клас участвуват в работата на духа не по този начин. Те не стоят в първите редици и не изпреварват с една крачка напред. Те са просто (с мисълта си) някъде на друго място. Ако те създават друга форма математика, или друга систематика за философията или природата, то става дума за позиции, които в нищо — нито с атом! — не съвпадат със съществуващите. Ако някое или друго поколение не ги забележи и не ги изслуша, след това вече е свършено невъзможно да се направи такова нещо. Реката на човешкия труд и мисли през това време ще си прокара русло, ще тръгне по своята посока, така че между нейната посока и самотния замисъл на гения пропастта ще се увеличава с всяко столетие. Неизвестните и нечутите предложения биха могли наистина да променят хода на събитията в изкуството, в науките, в цялата история на света, но щом това не е станало, човечеството не само е минало покрай някаква изключителна личност и нейното духовно богатство. То същевременно е минало край някаква друга своя история и на това с нищо не можеш да помогнеш. Гениите от първа класа представляват незабелязаните пътища, които сега вече са съвсем мъртви и обрасли. Това са такива печалби в лотарията на случайностите, за които играчът не се е явил и спечелените суми не са получени — те са се изпарили и превърнали в нищо. Това са загубените шансове. Гениите от по-малък калибър не се откъсват от общия поток, те остават в неговата струя и изменят законите на движението, без да излизат от пределите на общоприетото — по-точно, без да излизат от тях напълно и докрай.

Затова те биват и признавани. Другите — именно заради тяхната огромност — завинаги остават незабелязани.

До дълбините на душата си Одисей е потресен от това откритие и веднага сяда да пише нова брошура. Походът за Руното на Духа след тринадесет години и осем дни от началото си е завършен. Скромният жител на град Итака (щат Масачузетс) с шепа ентузиастични спътници е проникнал в тъмнината на миналото, за да стигне до това, че единственият жив гений от първи клас е Омир М. Одисей, тъй като величието на чуждите деяния може да постигне само притежателят на също такова величие.

Аз препоръчвам книгата на Куно Млате на онзи, който не смята, че ако човек би бил лишен от пол, то не би имало и художествена литература. А по отношение на това, дали авторът се присмива, или търси път, всеки читател трябва да даде сам на себе си отговор.

Публикувано в сп. „Наука и техника“, бр. 26/1972 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.